

Senėjė Telšė

BUTRĒMS ADUOMS

Veizont palei archėuoluogu tīrėnėjėmus i senūsius raštėnius šaltėnius, Telšiū apgėvendėnėma pradė būtom galėma jungtė so Džioga kalno (Džiogėnienu pėlkalnio), i pri anuo esontė givėnvėitė i tėp pat šalėpās esontiu Sėraičiu X–XIII omžiaus kapinīnu i šalėp atrasto XI–XII omžiaus Sėraičiu luobio. Mėslėjama, ka tas luobis ir tortinga karė. Uns susided ėš raitelė amunicėjės: pėntėns, žalvarėnės pasagėnės segės, žėidā, apīronkės i neatskėrams turtinga raitelė ginklos – dvėašmėnis kards.

XIII–XIV omziou koršiu žemės vės dėdėliau kuoluonėzoudamė žemaitė sava centros dėdėlė tonkė kūrė naujuos vėituos – 3–4 km atstomo nu senūju koršėšku cėntrū. Archeologā nostatė, ka tuoks cėntros po biški kūries šiaurėnie Mastė ežera pakrontie, tarp Insuluos i Vėlniaus kalnelė, abėjuos Telšės opelė pusies. XV omziou tėnās jau stuoviėjė valstībės dvars. XVI omziou ėnont Žemaitėjės apkėrkščiounėnėmou, 1563 m. atėdarīta Telšiū parapėjė, ont Vėlniaus kalnelė pastatīta pėrmuoji medėnė bažničė, šalėpos anuos atsėrada kapā, katrūs mėrusėjė bova laiduojemė so krėkščiounėškuom ikapiem. XVI omziou tuo vėituo pastatīta klebuonėjė. Tėp ka tas kuompleksos ir laikuoms senūju Telšiū pradė. Vuo patis Telšė i ėstuorėnius šaltėnius pateka tik 1450 m., nuors dėdėlė daug koršiu givėnviečiu tuo vėituo mėnavuojamas jau nu XIII omžiaus. Anuos, laikou einont, neteka sava reikšmies dėltuo, ka jiemė kortėis naujė cėntrā.

1529 m. Lietuvuos i Lėvuonėjės sėinu revėzėjės aktė parašīta, ka Telšiū valsčios šiaurie rėbuojės so Lėvuonėjė. Tas ruodīto, ka XV omzios i XVI omžiaus pradė ir Telšiū valsčiaus formavėmuos laikotarpis. XVII omziou (1664 m.) tas bova pats dėdėliausis ėš vėsu 29 Žemaitėjės valsčiu, uziemės 2 445 km – dešimtjėjė dali vėsuos tou meto gan didėluos Žemaitėjės konėgaikštistės (seniūnėjės) terėtuorėjės. Tuo valsčiaus ilgis šiaurės–pėitū krīptim uziemė 50–70 km, vuo sėinas su Lėvuonėjė ilgis bova 70 kėluometru. Anam prėk-

lausė ketorės pasėinė vėitas: Lėnkėmā, Skouds, Pėkelė i Grėižė.

Telšiū miests, ka tapa dėdiausio Žemaitėjės valsčiaus centro, XVI omziou jiemė grėtā pliestėis. Vuo tudiel, ka miests plieties i vakarus nu bažnitėnės valduos su anuo stuoviėjusė bažničė, klebuonėjė, špėtuolė i muokīkla, puo biški bova ožimta bovusi Lietuvuos dėdiuojė konėgaikštė dvara terėtuorėjė. Dvars bova ėškeltis i vakarėnė Mastė ežera pakrontė, i pėitus nu Durbīna opelė posės. Archeuoluogėniu tīrėnėjėmu meto pavīka aptėktė i tėnās bovosė dvara pastatū liekanu. Dvara i miesta sojungė kuo ne seniausis kels, bovės dabartiėnės Ežera gatvės vėituo. Loukės kels (tarp bažničės i Telšės opelė) bova ėsplatints, tėnās jiemė formoutėis būsėmuoji cėntrėnė miesta aikštė – torgavėitė.

XVII omziou Telšė tapa tretio a ketverto palei dėdoma Žemaitiu konėgaikštistės miesto (karto so Juonėškio, Šiaulės, Plungė). Tas liemė ne tik senuosės miesta dalėis plietra, vuo i tou, ka 1624 m. ont cėntrėnės i aukštiausės miesta kalvuos bova pastatīts Lėnkėjės karaliaus i Lietuvuos dėdiuojė konėgaikštė Žigimanta III Vazuos ėsteigts bernardinu vienuolīns so bažničė, XVIII omziou tapės svarbio 1729 m. ėsteigtuos Lietuvuos Šv. Kazėmiera bernardinu puovincėjės vienuolīno. Uns ė bažničė ligi šėndėinā ir rīškiausis akcėns vėsuo miesta panuoramuo. Vienuolīna funadacėjės inicijatuorios bova magnats Sapiega Puovėls, katruo puortrets ė dabā sauguoms Telšiū katedruo. Žemaitiu vīskops Parčėvskis Petros aple 1650 m. tuo vėituo pastatė naujesnė ė dėdesnė vienuolīna bažničė. Tou laikotarpio karaliaus sekretuorios Muontrėmavičė Abrauoms Kazėmiers pastatė mūrini Luoreta nomielis so Luoreta Švč. Mergelės Marėjės altuorio, pri katruo 1688–1689 m. ikorta Švč. Mergelės Marėjės Nekalta Prasėdiejėma bruolėjės būsėnė. XVII amžiaus vėdurie, tėp vadėnamuojė tvana laikotarpio, ka Žemaitėje uziemė švedu kariuomenė, anou gintė stuoję Žemaitiu bajorā. Tou laiko viel pasėžimiejė Telšiū bernardinu medėnės bažničės statītuos Žemaitiu vīskops Parčėvskis Petros: Žemaitėjės gīnībā uns pasomdė 200 kazuoku ė 200 piestininku – tėik pat, keik bova pasomdīta ė ož valstībės piningus. No vės tėik, 1656 m. švedā ožpoulė vėinuolīna ė ožmušė vėina vėinuoli, vuo per 1655–1661 m. vīkusi kara ė tujas pu anuo pat prasėdiejusi mara Žemaitėje neteka 35 puocėntu vėsū givėntuojū. Telšems miesta teisės suteiktas ė mūrėnė bažničė (dabarčiaus Telšiū katedra) pabėngta statītė 1791 metās.

Leidinio
„Telšiai ir
apylinkės /
Telšiai and
Surrounding
„Areas“
(autorius
Adomas
Butrimas,
2013 m.,
Klaipėda),
viršelis

Telšiai ir apylinkės

2013 m., Telšių rajono savivaldybės administracijai kartu su partneriais – Rietavo savivaldybe, Plungės ir Mažeikių rajonų savivaldybėmis – įgyvendinant projektą „Rietavo ir Mažeikių, Plungės, Telšių rajonų savivaldybių turizmo produktų rinkodaros priemonių įgyvendinimas“ Klaipėdos „Baltic Printing House“ išspausdintas, kultūriniam turizmui, edukacijai skirtas leidinys lietuvių ir anglų kalbomis „Telšiai ir apylinkės / Telšiai and Surrounding Areas“. Jo autorius, kaip ir kito šio projekto leidinio – „Žemaitija. Istorijos ir kultūros bruožai / Samogitia. Historical and Cultural Features“ – yra Žemaičių akademijos rektorius, Vilniaus dailės akademijos prorektorius prof. Adomas Butrimas. Leidinį sudaro žemaičių kalba parašyta įžanga „Senėjė Telšė“ ir skyriai „Žemaičių kalvų užuovėjoje“, „Senieji Telšiai“, „Bernardinų vienuolynas“, „Telšių apskrities centras“, „Telšių miestas ir apskritis Rusijos carų valdžioje“, „Telšiai – menų miestas“, „Telšių katedra ir buvęs bernardinų vienuolynas“, „Pietų kryptimi – į kalvyno aukštumas ir istorijos gilumą“. Šį gausiai iliustruotą leidinį puošia Pranciškaus Balčiūno, Stasės Butrimienės, Sigitos Varno, Algirdo Žebrausko ir Tomo Lekavičiaus sukurtos nuotraukos bei iliustracijos iš Žemaičių muziejaus „Alka“. Leidinį maketavo Marius Vaidaugas.

Telšių turgaus aikštė apie 1934–1935 metus. Prano Genio nuotraukos fotoreprodukcija iš RKIC archyvo